

BALKANLARDA RUS KONSOLOSLUKLARININ KURULUŐU VE FAALİYETLERİ

Osman KÖSE*

ÖZET

Rusya, 1774 Küçük Kaynarca Andlaşması'ndan sonra Osmanlı devletinde istediği her yerde konsolosluk açma hakkı elde etti. İlk olarak 1775 yılında İzmir'de konsolosluk açan Rusya, kısa zamanda Osmanlı devletinin her tarafına bunu bir ağ gibi yaydı. Konsolosluk, Rus tüccarların yoğun olarak gidip geldikleri yerlerde açılması gerekirken Rusya, andlaşmadaki "*amme-i mevaki*" terimine istinaden, Rus tüccarlarının uğramadığı fakat gayr-ı Müslim Osmanlı tebaasının yaşadığı yerlerde konsolosluklar açmada ısrar etti.

Bu makalede, Rusların konsolosluk açma girişimleri, konsoloslukların nerelerde açıldıkları ve bu süreçte yaşanan siyasi ve hukuki gelişmeler ortaya konulmaktadır.

ABSTRACT

The Foundation of the Russian Consulates in the Balkans and Their Activities

According to the Kuchuk Kaynardja Treaty in 1774 Russia had the right to establish consulates in the Ottoman State, where the first one was founded in İzmir in 1775 and soon after this, the Russian consulates began to appear all over the Otoman territory. In that treaty, the opening of the consulates had been regulated providing with the existance of the Russian commercial exchange, however Russia, not heeding this regulation very much and basing on *amme-i mevaki*, attempted to open consulates in the areas where there was no Russian commercial interest, but there lived non-muslim population.

In this study, I aim to discuss the foundation of the the Russian consulates within the Otoman territory, and to examine the process of the legal and political developments corresponded to the appearance of those consulates.

Rusya, XVIII. yüzyılın başlarından itibaren siyasi, ekonomik ve askerî güç olarak uluslararası siyasette etkin bir devlet olarak görülmeye başladı. Yüzyılın başlarından itibaren Rusya'nın etkin bir devlet olarak ortaya çıkmasında, batı dünyasındaki gelişmeleri takip etmesinin büyük payı vardır. Özellikle I. Petro'dan sonra Rusya, Baltık Denizi, Balkanlar, Karadeniz ve Kafkasya istikametinde topraklarını genişletmek için çaba göstermeye başladı. İsveç'i Poltova muha-

---

* (Yrd.Doç.Dr) Balıkesir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi. E-mail: okose@balikesir.edu.tr

rebesiyle yendikten sonra nüfuzunu Baltık'a kadar yayan Rusya, Balkanlar, Karadeniz ve Kafkasya'ya yayılabilmek için bu bölgelere hakim olan Osmanlı Devleti ile karşı karşıya geldi.

XVIII. yüzyılda Osmanlı Devleti, Asya, Afrika ve Avrupa kıtaları üzerinde geniş topraklara sahipti. Fakat bu yüz yılın başlarından itibaren batı merkezli dünyadaki siyasi, ekonomik, askerî ve teknolojik gelişmeleri takip etmediği için Rusya gibi özellikle askerî yenilikleri takip eden ülkelerle mücadele edebilecek bir durumda değildi. Bu bakımdan XVIII. yüzyıl Rusya için gelişmenin, Osmanlı Devleti için durgunluğun olduğu bir asırdır. II. Katerina'nın iktidara gelmesiyle Rusya'nın Osmanlı toprakları üzerindeki faaliyetleri daha da arttı. Balkanlar, Akdeniz adaları, Kırım ve Kafkaslarda yaşayan Osmanlı tebaası gayr-ı müslimler üzerinde siyasi ve dinî propaganda yapmaya başladı. 1768 yılında Osmanlı-Rus savaşının başlaması Osmanlı topraklarında gözü olan Rusya'ya aradığı fırsatı vermiş oldu. Altı yıl devam eden savaş boyunca Rusya, Akdeniz adaları ve Balkanlarda Osmanlı tebaası Hristiyan Ortodoks Rumları ve Kafkaslarda da Hristiyan Gürcüleri isyana teşvik etmek suretiyle faydalanma yoluna gitti. Rusya yaptığı siyasi ve dinî propagandanın semeresini savaş boyu görmüş oldu.

1768-1774 savaşı sonucunda imzalanan Küçük Kaynarca Andlaşması, Osmanlı Devleti, Rusya ve dünya tarihi açısından bir dönüm noktası teşkil etmektedir. Andlaşma sonrasındaki gelişmelerin dünya tarihi açısından büyük önem arz etmesi Osmanlı Devleti'nin geniş topraklara sahip olması, uluslararası siyasette bu ana kadar etkinliği ve Rusya başta olmak üzere hatırı sayılır devletlerin Osmanlı coğrafyasının geleceği ile ilgili bir takım planları olmasından kaynaklanmaktadır. Andlaşma ile beraber Osmanlı Devleti'nden Kırım gibi büyük bir eyaleti ayıran ve Karadeniz'e ortak olan Rusya, andlaşma içine koydurduğu bazı maddelerle de ileriki yıllarda Osmanlı idaresi altındaki bazı bölgelerle siyasi ve dinî irtibatını sürdürmeyi ve buraları Osmanlı Devleti'nden tamamen almayı veya en azından kendi nüfuz alanı içinde bir bölge olarak ayırmayı tasarlıyordu. Bu bakımdan andlaşmadan sonra Balkanlarda Rus konsolosluklarının kurulması ve faaliyetleri, Osmanlı yönetimindeki Balkanların durumu ve geleceği için büyük önem arz etmektedir.

Küçük Kaynarca Andlaşmasınının 11. maddesine göre Rusya, Osmanlı Devleti sınırları içinde ilk defa Konsolosluk kurma hakkını elde etti. 11. maddenin başka bir özelliği, iki ülke arasındaki ticarî ilişkileri düzenleyen ve Karadeniz'de Rusya'ya ticaret izni veren bir hü-

küm olmasıydı¹. Atanacak olan konsolos veya konsolos vekilleri, Osmanlı Devleti'nde ticarî faaliyetlerde bulunan Rus tüccarlarıyla ilgili meselelere bakacağından, iki ülke arasındaki ticari ilişkileri düzenleyen ibarelerin arkasından konsolosluklar kurulması ile ilgili bilgiler andlaşmanın 11. maddesine yazılmıştı. Küçük Kaynarca Andlaşması'nın yürürlükte bulunduğu süre boyunca, konsolos veya konsolos vekillerinin atanma şekliyle ilgili iki ülke arasında ihtilaflar eksik olmadığından ve hatta 1787 Osmanlı-Rus savaşının sebeplerinden birisini de yine bu maddenin farklı tefsirlerinden kaynaklanan uygulamalar oluşturduğundan gelişen olayları kavrayabilmek için 11. maddenin iyi tetkik edilmesi gerekmektedir :

“...Rusya Devleti tarafından lâzım görülecek ‘âmme-i mevâki’de konsoloslar ve konsolos vekillerinin ta’yinine devlet-i ‘aliyyemiz c-ânibinden ruhsat verilüb dost olan sâir düvelin konsolosları i’tibar olundukları gibi merkumlar dahi mu’teber tutulalar ve iş bu konsolos ve konsolos vekillerine ruhsat verileki beratlu ta’bir olunur berât-ı pâdişahanem ile müsellemler tercümanlar ma’uiyetlerinde tutup İngiltere ve Françe ve sâir milletlerin hudmetlerinde bulunan emsalleri kâmyâb oldukları mu’âfiyata bunlar dahi nâil ve kâmyâb olalar...”

Buna göre Rusya gerek gördüğü zaman ve Rus tüccarlarının yoğun olduğu merkezlerde konsolosluklar açabilecekti. Andlaşmadaki “âmme-i mevâki” tabirinden kasıt ise Rus tüccarlarının gidip geldiği yerlerdi. Andlaşmaya göre konsolosluklar Osmanlı topraklarında ticari faaliyetlerde bulunan Rus tüccarlarının işleriyle ilgilenmek için açılacaktı. Dolayısıyla, Rus tüccarlarının faaliyet alanı içinde olmayan yörelerde konsolosluklar açılması düşünülemezdi. Zaten ilgili hükmün iki ülke arasında ticari ilişkileri düzenleyen 11. maddede yazılması bile kurulacak olan konsoloslukların hangi amaçla açılacağını izah etmesi bakımından önemlidir. Osmanlı Devleti'nde, uzun yıllardan beri İngiltere ve Fransa'nın da konsoloslukları bulun-

¹ BOA. *Rusya Ahidnâme Defteri*, Nr. 183/148-162, Küçük Kaynarca Andlaşması süreti (Evâsıt-ı Ramazan 1188); *Nâme-i Hümayûn Defteri*, Nr. 9/29; Küçük Kaynarca Andlaşması süreti (Evâsıt-ı Ramazan 1188); *HH*, Nr. 58503, Küçük Kaynarca Andlaşması süreti (Evâsıt-ı Ramazan 1188); *A.DVN.DVE*, Nr. 9/23, Küçük Kaynarca Andlaşması süreti (Evâsıt-ı Ramazan 1188); Ahmed Cevdet, Paşa, *Tarih-i Cevdet*, I, İstanbul 1858, s. 357; Mustafa Nuri Paşa, *Netâyic ül-Vukuat*, III, İstanbul 1294, s.63; Nihat Erim, *Devletler Arası Hukuk ve Siyâsî Tarih Metinleri (Osmanlı İmparatorluğu Andlaşmaları)*, Ankara 1953, s. 121-135; Andlaşmanın Rusça metni için bk. E.İ. Drujinin, *Kyuchuk-Kaynardzhisyy mir 1774 goda (yogo podgotovka i zaklyucheniyy)*, Moskova 1955, s. 349; Andlaşmanın İtalyanca metnini için bk. *Archivio Di Stato Venezia*, Senato, Dispacci Costantinopoli, fz.216/f.109-118; Osman KÖSE, *1774 Küçük Kaynarca Andlaşması (Oluşumu-Tahlili-Tatbiki)*, Ankara 2006, s. 75.

yordu. Bu devletlerin konsoloslukları kendi tebaalarının ticarî faaliyetinde buldukları İzmir, Rodos, Selanik ve Kıbrıs gibi yerlerde açılmıştı. İlk defa Osmanlı Devleti'nde konsolosluk açma hakkı elde eden Rusya'nın, dış politikasındaki emelleri Osmanlı devlet adamlarınca bilindiği için özellikle İngiltere ve Fransa devletlerinin konsoloslukları örnek gösterilmiştir.

Rusya, galip bir devlet olarak büyük kazanımlar elde ettiği Küçük Kaynarca Andlaşması'ndan sonra 11. maddenin kendisine verdiği hakları kullanma çerçevesinde konsolosluklar açarken, Osmanlı topraklarını üç ayrı kategoride değerlendirerek bu faaliyetlerini yürüttü:

1 – Rus tüccarlarının ticarî faaliyet alanı içinde olan bölgeler.

2 – Rus tüccarlarının faaliyet alanı içinde fakat Mısır gibi itaat altına almada veya devlete karşı isyana sürüklemeye hassas bölgeler.

3 – Rus tüccarlarının faaliyetinin olmadığı veya nadiren uğradıkları fakat, gayr-ı Müslim Osmanlı tebaasının yoğun olduğu bölgeler.

Rus tüccarlarının yoğun olarak gidip geldikleri yerlerde Rusya'nın konsolosluk açmasına Osmanlı makamlarının bir itirazı olmuyordu. Tespit ettikleri yörelerde konsolosluk açmayı kararlaştıran Rusya, İstanbul'daki elçisi vasıtasıyla Osmanlı Devleti'ne müracaat ederek gerekli işlemleri başlatıyordu. Açılan konsolosluklara tam yetkili olarak konsolos veya konsolos vekilleri atanıyordu. Konsoloslar, konsolos vekilleri, tercümanları, aileleri ve hizmetkârları haraç, avarız, kasabiye ve diğer vergilerden muaftılar. Konsoloslar buldukları yörelerde devletin temsilcisi sayıldığı için bir takım ayrıcalıklara sahiptiler. Görevleri ile ilgili konularda serbest hareket ediyorlardı. İstanbul'da oturan yabancı devlet elçiliklerinin sahip olduğu haklar onlar için de geçerliydi². Rusya, kesintilere uğrasa da 1700 İstanbul Andlaşması'ndan beri İstanbul'da elçi bulundurduğu için, 1774 Küçük Kaynarca Andlaşması'ndan sonra kurulan Rus konsoloslukları yapacakları faaliyetler konusunda bilgi birikimi ve tecrübeye sahiptiler. Bu bakımdan İstanbul'daki Rus elçiliği ile konsolosluklar arasında güçlü bir haberleşme ağı kurulacaktı³.

Rusların hızlı bir şekilde Osmanlı topraklarında örmeye çalıştıkları konsolosluk ağlarının ilki tarihçi Yorga'ya göre, Akdeniz'e gidip gelecek olan Rus tüccarlarının işleriyle ilgilenmek üzere Arşipel adalarında kurulmuştur⁴. Fakat başka kaynaklarda bu bilgiyi destekle-

² Osman KÖSE, *1774 Küçük Kaynarca Andlaşması*, s. 112.

³ İlber Ortaylı, "XVIII. yüzyıl Türk-Rus İlişkileri", *Türk-Rus İlişkilerinde 500 Yıl 1491-1992*, (Ankara 12-14 Aralık 1992), Ankara 1999, s. 131.

⁴ Yorga, *Osmanlı Tarihi*, Çev. B. Sitki Baykal, V, Ankara 1948.

yen bir kayıt bulunmamaktadır. Bilindiği kadarıyla Rusların ilk konsolosluğu, Küçük Kaynarca Andlaşması'nın Padişah I. Abdülhamid tarafından tasdik edilmesinden bir buçuk ay sonra 16 Aralık 1774'de İzmir'de kurulmuştur⁵. XVIII. yüzyılda İzmir ticari hareketliliğin olduğu ve dünya ile irtibatı olan önemli bir liman kentiydi. Burada açılan Rus konsolosluğu, İzmir yöresine, Ege ve Akdeniz tarafına ticari amaçlı gidip gelen Rus tacirlerinin işleriyle ilgilenecek ve bu bölgede Rusya adına ticaretin gelişmesine yardımcı olacaktı. Rusya konsolos veya konsolos vekilleri atarken İzmir ve Selanik'te olduğu gibi yörenin durumuna göre bölgede oturan Osmanlı tebaası Rumları da konsolos olarak görevlendiriyordu. Selanik önemli bir liman kenti olmanın dışında balkanlarla irtibatı sağlayan ve Rusya açısından Rumlarla rahat bir şekilde ilişki kurabilecek oldukları bir yerdi. İzmir konsolosluğunun açılmasından hemen sonra 9 Ocak 1775'te de Selanik konsolosluğunu kurdular. Önemli bir kent olması sebebiyle 16 Haziran'da Rusya'dan bir beyzade Selanik'e konsolos olarak görevlendirildi⁶. Rusya'nın İzmir, Selanik ve daha sonra da Halep örneklerinde olduğu gibi Osmanlı tebaası Rumları konsolos veya konsolos vekilleri atama politikaları ileriki yıllarda da devam etti. Bu sıralarda Avusturya da Osmanlı tebaası Yahudileri, Halep örneğinde olduğu gibi yeri geldiğinde konsolos veya konsolos vekili atıyordu⁷.

Rusya kısa zamanda Kıbrıs, Rodos, Sakız, Girid, Sisam, Boğazhisarları, Trablusşam, Mora, İskenderiye, Sayda, Arnavutluk, Eğriboz Adası, Santeron, Nakşa, Silistre, Yaş ve Bükreş gibi yerlerde konsolosluk ağlarını yaydı⁸. İlk yıllarda andlaşmanın kendilerine tanıdığı yörelerde, yani Rus tüccarlarının yoğun olarak gidip geldikleri noktalarda konsolosluklar açıldılar. İzmir, Selanik, Akdeniz adaları ve Kıbrıs gibi bölgeler Osmanlı Devleti için önemli stratejik noktalar olmasına ve Rusların Osmanlı Devleti aleyhine faaliyette bulunabilme ihtimali olmasına rağmen, Osmanlı hükümeti bu yörelerde onların konsolosluk açmalarına herhangi bir itirazda bulunmadı. Çünkü aynı bölgelerde diğer devletlerin de konsoloslukları vardı. Rusya'nın ilk zamanlarda iki devlet arasında sorun yaratmayacak yörelere konso-

⁵ 21 Temmuz 1774'de imzalanan Küçük kaynarca Andlaşması, andlaşmanın hükümlerini hafifletmek için yapılan diplomatik teşebbüslerin uzaması sebebiyle ancak Kasım başlarında Padişah I. Abdülhamid tarafından tasdik edilmiştir. Osman KÖSE, *1774 Küçük Kaynarca Andlaşması*, s. 71.

⁶ Selanik Rus Konsolosluğu 9 Ocak 1775 tarihinde Selanik'te ikamet eden Osmanlı tebaası bir Rum olan Bertoka Ebed tarafından kuruldu. Daha sonra konsolos olarak Rus beyzadelerinden Menlikof atandı. BOA. A.DVN.DVE. 9/51, Rus elçisinden Divana arz (7 Zilkade 1188); CH. 3969, Rus elçisinden divana arz (8 Şevval 1199).

⁷ Yorga, *Osmanlı Tarihi*, s. 60.

⁸ Osman KÖSE, *1774 Küçük kaynarca Andlaşması*, s. 112.

los açmasının sebebi, yine izlediği dış politikanın esaslarından kaynaklanıyordu. Çünkü Küçük Kaynarca Andlaşması'nın imzalanmasından sonra Kırım, Eflak-Buğdan'a voyvoda tayini, Kafkasya, sınır meseleleri, Karadeniz ve boğazlardan ticari gemilerin geçişi gibi çok önemli meseleler ile ilgili Osmanlı Devleti ile mücadele halindeydi. Bu nedenle iki ülke ilişkilerinde sorun olan meselelere bir de konsolosluk açma krizi eklememek için ilk etapta sorun yaratmayacak bölgelere konsolosluklar açmaya öncelik verdi

Özellikle Kırım meselesinden dolayı Osmanlı Devleti ile Rusya savaşın eşiğine geldikleri bir sırada Fransa'nın aracılığıyla 21 Mart 1779'da Aynalıkavak Tenkihnamesi imzalandı. Tenkihname ile Rusya, Şahin Giray'ın Hanlığını Osmanlı Devleti'ne tasdik ettirmekle Kırım meselesini, Ticaret konusundaki anlaşmazlıkları ve Eflak ve Buğdan ile ilgili sorunları kendi yararına bir çözüme kavuşturmuş oldu⁹. Burada çözüme kavuşturulan meselelerde taviz veren taraf Osmanlı Devleti oldu. Aynalıkavak Tenkihnamesi ile iki ülke arasında biriken meseleler çözüme kavuştuktan sonra Rusya, Osmanlı Devleti için hassas olan bölgelere konsolos atamak için harekete geçti. İlkönce Gelibolu ve Bozcaada'ya gidip gelecek Rus tüccarlarına yardımcı olmak için Boğazhisarlarında konsolosluk açmak üzere müracaat etti. Boğazhisarları hassas bir bölge olmasına rağmen, yörede faaliyet gösteren Rus tüccarları olduğundan Osmanlı hükümeti Rusların konsolosluk açmasına andlaşma gereği izin verdi. Rusya, Osmanlı tebaası Hayim Veled-i Salamon Daragano'yu konsolos tayin ederek 16 Ağustos 1779'da Boğazhisarları konsolosluluğunu açtı¹⁰.

Rusya, 1780 yılı başlarında yaptığı müracaatla da İstanbul'da uzun yıllar kalan Gürcü asıllı ve Astrahan'da oturan Sergius Laşkarefi Eflak, Buğdan ve Bucak'a konsolos atamak için müracaat etti. Rusya'nın müracaatının kabul edilmesi Osmanlı Devleti'nce imkânsızdı. Konsolos veya konsolos vekilleri ancak ilgili ülkenin tüccarlarının yoğun olarak ticari faaliyet gösterdikleri yerlerde açılabilirdi. Eflak, Buğdan ve Bucak Rus tüccarlarının uğrak yerlerinden değildi. Bu nedenle de bu yörelerde Rus konsolosluluğunun açılmasına gerek yoktu. Rusya ise Küçük Kaynarca Andlaşması'na göre Osmanlı Devleti sınırları içindeki her yerde konsolosluk açma hakkını elde ettiğini ileri sürüyordu. Andlaşmanın 11. maddesindeki “'amme-i mevâki” tabirini Osmanlı Devleti sınırları dâhilindeki yerler olarak yorumluyordu. Osmanlı Devleti ise bu tabiri Rusya gibi yorumlamıyordu. Ona göre “'Amme-i mevâki” tabirinden kasıt, Rus tüccarlarının yoğun olarak ticari faaliyet gösterdikleri yerlerdi. Başka bir deyişle de İngiltere ve Fransa konsolosluklarının açıldığı yöreler bu tabirin kapsa-

⁹ *Aynalıkavak Tenkihnamesi*, TTK, Y/36, s. 1; *Mecmua*, TTK, Y/135, s. 13.

¹⁰ BOA. CH. 3126, Rus Elçisi'nden Sadarete arz (3 şevval 1193).

mına giriyordu. Bu amaçla Reisülküttap Halil Hamid Paşa, Rusların bu bölgelerde konsolosluk açma isteğini reddetti¹¹.

Osmanlı Devleti'ne göre, Rusya'nın Eflak, Buğdan ve Bucak'a konsolosluk açma isteği ihtiyaçtan kaynaklanmıyordu. Rusya'nın amacı bölgede yaşayan reayayı isyana teşvik etmek ve Eflak, Buğdan ve Bucak'ın tamamen Osmanlı Devleti'nden ayrılmasını sağlamaktı. Osmanlı Devleti savaş döneminde Rusların amaçlarını çok iyi anlamıştı. Rusya, bölgede yaşayan reayanın önemli bir kesimini savaş öncesi ve sırasında yaptığı propagandalarla kandırmış ve isyana teşvik etmişti. 1769 yılında Rusların teşvikleri ile isyan eden reyanın Rus ordularına yardımları, Eflak ve Buğdan'ın kısa bir zamanda Rus işgaline düşmesi, Rus askerleri ile birlik olan kandırılmış reyanın masum insanları acımasızca katletmeleri ve özellikle de 1769 savaşında Buğdan Seraskeri Mehmed Paşanın hazinedarı ve adamlarının haşarat ilacı ve kesici aletlerle vahşice katledilmeleri hafızalardan silinmemiştir¹². Bu nedenle Rusya'nın talebinin kabulü düşünülemezdi. Bölge, aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin "*tahul ambarı*" sayılıyordu. Özellikle İstanbul'da sarf edilen zahire ve yiyeceklerin önemli bir kısmı buradan gelmekteydi¹³. Fakat zahire, ihracı yasak mallar kapsamındaydı. Burada ticareti yapılacak başka bir mal da yoktu. İhtiyaç için sarf edilen hayvanlar dahi bölgeye Lehistan'dan geliyordu. Bu bakımdan ticareti yapılacak bir ürün veya mamul madde olmadığı için Eflak ve Buğdan'da hiçbir devlet konsolosluk açmamıştı. Aynalıkavak Tenkihnamesi hazırlanırken, pürüzlü andlaşma maddeleri tekrar incelenmişti. Fakat "*'ämme-i mevâki*" tabirinden Rusya'nın kastettiği anlamda bir mana çıkabileceğine ihtimal verilmediğinden 11. maddede konsolosluk açılması ile ilgili herhangi bir düzenlemeye gidilmemiştir. Bu yüzden konsolosluk açılması ile ilgili 11. madde Aynalıkavak Tenkihnamesi ile de tasdik edilmiş oldu. Rusya, isteğinde ısrar edince Osmanlı Devleti, Rusya'nın bu davranışını düşmanca bir hareket telakki edeceğini ve dolambaçlı yollardan Tuna bölgesine yerleşme teşebbüsü olarak kabul edeceğini bildirdi. İki devlet arasındaki ilişkiler olumsuz yönde seyredince Fransa, Aynalıkavak Tenkihnamesi'nin hazırlanmasında olduğu gibi mutavassıt devlet olarak aracı oldu. İstanbul'daki Fransız elçisi St. Priest, Osmanlı Devleti'nin, Rusya'nın bu isteğini kabul etmesini, fakat konsolosun ikametgah yerinin Akkerman olmasını önerdi¹⁴.

¹¹ Ahmed Cevdet, *Tarih-i Cevdet*, II, İstanbul 1309, s. 144.

¹² Ahmed Vasıf, *Tarih*, II, Mısır 1243, s. 14.-45.

¹³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, IV/II, Ankara 1988, s. 106.

¹⁴ Yorga, *Osmanlı Tarihi*, s. 19-20.

Fransa elçisinin tavassutuyla ara formül olarak öne sürülen Akkerman, Dnyester Irmağı'nın Karadeniz'e dökülen ağzında kurulu önemli bir liman kentiydi. Karadeniz ticaretinde ticari gemilerin uğrak yeri idi. Burada kurulacak bir Rus konsolosluğu Basarabya, Eflak ve Buğdan reayaları ile rahatça irtibat sağlayabilirdi. Osmanlı Devleti, Akkerman'da kurulacak bir Rus konsolosluğunun faaliyetlerini merkezden uzak olması sebebiyle kolayca takip edemeyecekti. Rus konsolosluğunun faaliyetleri sonucu bölgede vukuu muhtemel olaylara, reayanın da Rusya lehine hareket etmesi halinde 1770 yılı işgalinde olduğu gibi Osmanlı hükümetinin başarıyla neticelenecek bir müdahale imkânı olmayabilirdi¹⁵. Rusya'nın önerdiği isim olan Laşkaref de entrikacı ve kavgacı kişiliği ile görev bölgesinde rahat duracak birisi değildi. Bu nedenle, Akkerman'a konsolosluk kurulması önerisi Osmanlı makamlarınca sıcak karşılanmadı. Aynı şekilde Tuna Nehri'nin kıyısında ve Bucak bölgesinde bulunan Kalas ve İbrail'de konsolosluk kurulması önerileri de Osmanlı Devleti'nce benzer gerekçelerle kabul görmedi. Rusya, Eflak, Buğdan ve Bucak'a konsolosluk açmada diretince Osmanlı hükümeti Tuna Nehri'nin doğu kıyısında bulunan Silistre'de Rus konsolosluğunun açılmasını kabul etti. Osmanlı hükümetinin Silistre'yi tercih etmesinin sebebi, buradan konsolosun faaliyetlerini ve hareketlerini rahatça gözleme imkânına sahip olmasından kaynaklanıyordu. Her şeyden önce Silistre, rahatça kontrol etme bakımından İstanbul'a daha yakındı. Bölgede ikamet edenlerin çoğunluğu daha önce teklif edilen bölgelelerin aksine Rus telkinlerine kolayca meyiletmeyecek Müslüman tebaaydı. Stratejik öneme sahip bir yerdi. 1773 yılındaki Rus işgaline başarıyla direnen bir şehirdi¹⁶. Sergius Laşkaref, beratını alarak 1780 yılında görevine başladı. Konsolosun görevi Eflak, Buğdan ve Bucak bölgelerinde faaliyet gösterecek olan Rus tüccarlarının problemlerine buradan yardımcı olmaktı. Eflak ve Buğdan voyvodaları, Silistre'de ikamet eden konsolosun yanında birer kapı kethüdası bulunduracaklardı.

Rusların asıl amacı bölgedeki reayayı Osmanlı Devleti aleyhine kışkırtabilmek için faaliyetlerde bulunmak amacıyla Eflak, Buğdan ve Bucak'ta konsolosluk açabilmektir. Bu sıralarda sadece konsolosluk meselesinde değil, Kırım, Eflak ve Buğdan'a voyvoda tayini, ticari konular, sınır olayları ve Gürcistan meselesi gibi bir çok konularda Osmanlı Devleti ile ihtilaf halindeydi¹⁷. Osmanlı hükümeti, Rusların

¹⁵ Ferâizî-zâde Mehmed Sâid, *Tarih-i Gülşen-i Maarif* (neşr. Mehmed Esad), II, İstanbul 1252, s. 1602.

¹⁶ Ahmed Resmî, *Hulâsâtü'l-İ'tibar*, İstanbul 1286, s. 17.

¹⁷ Matthew Smith Anderson, *Doğu Sorunu (1774-1923) Ulusla arası İlişkiler Üzerine Bir İnceleme*, Çev. İdil Eser, İstanbul 2000, s. 28-58.

Eflak ve Buğdan'da reayayı, Yunanistan'da Rumları ve Sırbistan'da Sırpı isyana teşvik için Balkanların önemli yörelerinde konsolosluk açma girişimlerine engel olurken bu mücadelesine sınır komşusu olan Avusturya'nın destek vermesini bekliyordu. Avusturya Devleti, Osmanlı Devleti gibi muhtelif milletlerden oluşuyordu. Özellikle Osmanlıya sınır olan bölgeleri ve Avrupa'nın en stratejik bölgesi olan Bohemya'nın ahalisi Hırvat, Sırp, Boşnak ve Bulgarlardan ibaretti. Bunların hepsi de Ruslar gibi Slav topluluğundan ve Hıristiyan Ortodoks mezhebine bağlıydılar. Osmanlı Devleti'ne göre Rusya'nın amacı, hem Avusturya'da yaşayan ve hem de Osmanlı sınırları içinde olan bu milletler ve topluluklar üzerinde nüfuz tesis etmektir. Rusya, Osmanlı ve Avusturya Devleti'nden birisini mağlup ettiğinde, diğerinin de bu mağlubiyetin neticelerinden etkilenmemesi imkânsızdı. Bu nedenle Tuna veya Arnavudluk sahillerinde Osmanlı Devleti'nin "düşmanı" Avusturya'nın da "düşmanı" sayılmıyordu. Bu bölgede Rusya'nın desteğiyle bir Slav devleti kurulduğunda, Avusturya tebasası olan Slav toplulukları da buraya katılmak isteyeceklerdi¹⁸. Rusların özellikle Balkanları hedef alarak konsolosluk açma faaliyetlerine giriştiği sıralarda Avusturya, Osmanlı Devleti'nin bu kaygılarını anlayabilecek veya bölgeye yerleşecek olan Rus nüfuzunun zararlarını kavrayabilecek durumda değildi. Çünkü Avusturya hükümdarı Marie Therese 1780 yılında ölmüş, yerine II. Joseph geçmişti. Yeni hükümdar, genç ve tecrübesizdi¹⁹. Osmanlı devlet adamlarına göre Avusturya'nın Rus tehlikesini kavrayamaması bu ülkedeki "adam yetersizliği"ne bağlıydı. II. Joseph Rusya'nın, Balkanlar üzerinde açacağı konsolosluklarla nüfuz tesis etme girişimlerine engel olacağı yerde, II. Katerine ile Lehistan kasabası Mohilof'ta 1780 yılında yaptığı görüşmelerle Osmanlı topraklarını aralarında paylaşma mutabakatına vardı. Bunu 1782 yılında Petersburg'da şekillendirerek aralarında gizli anlaşma akdettiler. Buna göre Rusya, Özi, Aksu ve Dinyester Nehri arasında kalan yerleri, Akdeniz'deki bazı adaları alacak ve Eflak, Buğdan ve Basarabya'dan müteşekkil bir Ortodoks devleti kurulacaktı. II. Katerina'nın Rum mürebbiyeler elinde yetişen torunu Kostantin'in başına geçeceği eski Bizans, İstanbul merkezli olmak üzere kurulacaktı. Avusturya da Bosna ve Sırp eyaletlerini topraklarına katacaktı. Venedik, Fransa, İngiltere ve İspanya'ya da bazı taksimatlar ayrıldı²⁰.

¹⁸ Ahmed Cevdet, *Tarih-i Cevdet*, II, 289-280.

¹⁹ İsmail Soysal, *Fransız İhtilali ve Türk-Fransız Diplomâsi Münâsebetleri (1789-1802)*, Ankara 1987, s.38.

²⁰ Henry Jean Castera, *İkinci Katerina Tarihi*, terc. Yakovaki, Mısır 1276, s. 99; İsmail Soysal, *Fransız ihtilali ve Türk-Fransız Diplomasi Münasebetleri (1789-1802)*, Ankara 1987, s. 38; İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı tarihi Kronolojisi*, IV, İstanbul 1972, s. 65.

Rusya, uluslararası siyasi havanın kendi lehine olduğu 1782 yılında aralarında birikmiş meselelerin çözümlenmesi için Avusturya ile ortak olarak Osmanlı devletine üç maddelik nota vermeye hazırlandığı sıralarda yaptığı müracaatla Eflak, Buğdan ve Bucak'a kesin olarak konsolosluk açma talebinde bulundu. Osmanlı hükümeti, Rus baskılarına fazla direnemedi ve istemeyerek de olsa Eflak, Buğdan ve Bucak'a Rus konsolosluğu açılmasını kabul etti. Yaş, Bükreş ve Bucak Rus tacirlerinin uğrak yerleri değildi. Burada Rus konsolosunun ne iş yapacağını bölgede görev yapan Osmanlı memurları da anlayamıyorlardı. Beraberine Galata'da ticaretle uğraşan ve kendisi gibi hilekarlığı ile tanınan bir Ermeni'yi tercüman ve Fransız tebaası birisini de özel doktoru olarak alıp Yaş'a giden Laşkaref'in buradaki hareketleri daha sonra yapacak olduğu işler hakkında ip ucu veriyordu. Yaş'a vardığında kilise yetkilileri, rahipler ve reayanın önde gelenleri ile toplantılar yapması, Laşkaref'in aslı görevi olan Rus tüccarlarının faaliyetlerine yardımcı olma işiyle uğraşma yerine bölgede sakin Osmanlı tebaası reaya üzerinde Rus nüfuzunu tesis etme ile uğraşacağını gösteriyordu²¹.

Eflak, Buğdan ve Bucak'a konsolos atayan Rusya, aynı sıralarda ahalisi gemicilik ve ticaretle uğraşan ve 200 hane reayanın oturduğu Mikenos Adası'na da konsolos atama için teşebbüse geçti. Mikenos Adası, Kiklad adalar grubundan ve Ege Denizi'nden Akdeniz'e veya Yunanistan'a geçilmek istendiğinde yol üzerinde bulunan küçük bir adaydı. Adada Müslüman yoktu. Burada yaşayan reaya Ruslarla aynı din ve mezhebe bağlı olduklarından kolayca onların tarafına meyledebilir ve burada nüfuz tesis eden Rusya Akdeniz'in diğer adaları ve Yunanistan'a doğru faaliyetlerde bulunabilirdi. Osmanlı hükümeti, Rusların bu konudaki taleplerini geri çevirdi. Mikenos Adası'nda Rus konsolosluğunun kurulması talebini geri çevirirken bunu adanın, ikamet edecek konsolosun güvenliği için uygun bir yer olmadığına, Rusya ile araları iyi olmayan Garp ocakları korsanlarının baskısıyla konsolosun can güvenliğinin tehlikeye gireceğine ve konsolosu korumak için bölgede Osmanlı idari ve askeri birimlerinin bulunmadığına bağladı²². Rusya'nın, bu konudaki talebinin anlaşma gereği hakkı olduğunu, konsolosun korunmasının Osmanlı Devleti'nin sorunu olduğunu vurgulaması üzerine Osmanlı hükümeti fazla direnç gösteremedi. Zaten bu sıralarda başka sorunlar da iki ülke arasında tehlikeli bir mecraya doğru gidiyordu. Barışı korumak bu sıralarda Osmanlı Devleti'nin politikası olduğu için Rusların Mikenos Adası'nda konsolosluk açma önerisi kabul edildi. Adada Osmanlı idari ve

²¹ BOA. A.DVN.DVE. 18/35, Boğdan voyvodasından sadarete takrir (3 C. Evvel 1196).

²² Ahmed Cevdet, *Tarih-i Cevdet*, II, s. 232-233.

askeri birimleri kuruldu ve konsolosluk tesisi için gerekli altyapı hazırlandıktan sonra konsolos Kont Cuvani 9 Aralık 1782 yılında görevine başladı²³.

Rusya, andlaşmanın imzalanmasından sonra, Osmanlı Devleti'nin her tarafında konsolosluklarını açarken, 1783 yılında imzalanan Ticaret Andlaşması'na koyulan bazı maddelerle konsolosların görev alanları ve hakları açıkça izah edildi²⁴. Andlaşmanın 20. maddesiyle Ruslara konsolosluk kurma hakkı veren Küçük Kaynarca Andlaşması'nın 11. ve aynı hükümleri tekrar tasdik eden 1779 Aynalıkavak Tenkihnamesi'nin 6. maddeleri bir kere daha onaylanıyordu. 50 ve 51. maddeler ile konsoloslar, tercümanları ve hizmetkârları vergilerden muaftılar. 52. madde ile, Rusya Küçük Kaynarca Adlaşması'nın 11. maddesi gereği dilediği yerlere konsoloslar tayin etmede serbest olduğu için Osmanlı Devleti, Fransa ve İngiltere konsolos ve konsolos vekillerine verdiği hakların aynısını onlarada tanıyacaktı. 53. madde ile konsolosluklar ait oldukları ülke bayrağını dikebilecekler ve 54. madde ile de kendilerini muhafaza için istedikleri "yasakçılar" istihdam etme hakkına sahip olacaktı. 55 ve 56. maddeler ile kendileri için şarap imal edebilecekler veya dışarıdan temin edebileceklerdi. 57, 58 ve 59. maddeler konsolos veya konsolos vekillerinin karşılaşacak olduğu adli davalar ile ilgiliydi²⁵.

Küçük Kaynarca Andlaşması'nın imzalanması ile konsolosluklar kurmaya başlayan Rusya, Balkanlar başta olmak üzere Osmanlı Devleti'nin her tarafında kısa zamanda konsolosluk ağlarını ördü. Görev yerlerine giden konsoloslar halkı Osmanlı yönetimine karşı kışkırtmak gibi görevi dışı faaliyetlerde bulunmayı asıl vazifeleri gördüklerinden, gittikleri çoğu yerlerde halkın infiali ile karşılaşmışlar. Akdeniz'de önemli bir yer olan, Mora ve Yunanistan'ın güvenliği için de stratejik ehemmiyeti olan, ayrıca çok sayıda reyanın yaşadığı Girit ve Karadeniz kıyısındaki Sinop'ta olduğu gibi tayin edilen konsoslara yerli ahali tepkiler gösteriyorlardı²⁶. Bu sıralarda Kırım tamamen Rusya tarafından ilhak edilmişti. Rusya uluslararası siyasi

²³ İsmet Parmaksızoğlu, "Rusya'nın Mikenos Adası'nda Konsolosluk Kurma Teşebbüsü", *Bellekten*, 41/161, s. 125; Ahmed Vasıf, *Mehâsinü'l-Asâr ve Hakâikü'l-Ahbar*, Yay.Haz. Mücteba İlgürel, Ankara 1994, s. 15-17.

²⁴ *Ticaret Muahedeleri (1698-1844)*, Avusturya 1846, s. 26; *Mu'âhedât-ı Atıka ve Cedide Risâlesi*, İstanbul 1258, s. 2.

²⁵ BOA. *Rusya Ahidnâme Defteri*, Nr. 83/182, Ticâret Andlaşması metni (15 Şevval 1197); *Nâme-i Hümayûn Defteri*, Nr. 9/136, Ticâret Andlaşması metni (15 Şevval 1197); *HH*, Nr. 58523, Ticâret Andlaşması metni (15 Şevval 1197); *Mecmua*, TTK, Y/135,s.18; *Ticaret Muâhedeleri (1698-1844)*, Avusturya 1846, s. 26; *Muâhedât-ı Atıka ve Cedide Risâlesi*, İst.1258, s. 2; Ahmed Cevdet, *Tarih-i Cevdet*, II, s.369.

²⁶ Ahmed Vasıf, *Mehâsinü'l-Asâr ve Hakâikü'l-Ahbar*, s. 226-227.

durumun kendi lehine olmasını fırsat bilerek her istediğini Osmanlı Devleti'ne yaptırıyordu. Sadrazam Halil Hamid Paşa da ne pahasına olursa olsun sulhu sürdürme politikası izliyordu²⁷. Bu nedenle Rus konsolosluklarını görev mahallerine koymama konusundaki halkın direnç ve infialleri, Osmanlı Devleti'nin onuru kırılarak da olsa Rus hükümetinin diplomatik girişimleri sonucu bastırıldı²⁸.

Özellikle Eflak, Buğdan ve Bucak başta olmak üzere atanan konsoloslar reayayı Osmanlı Devleti aleyhine kışkırtıyorlardı. Eflak ve Buğdan'dan bu konuda sık sık şikayetler gelmekteydi. 1787 yılına gelindiğinde, Eflak ve Buğdan'daki reaya, Rumlar ve Sırlar arasında Rus konsoloslarının gayretiyle Osmanlı yönetimine karşı hoşnutsuzluklar artmaya başlamıştı. Kerson'da II. Katerina ve II. Josef'in buluşmasından sonra, Osmanlı Devleti ile Rusya arasında pürüzlü meselelere bir de Varna'da konsolosluk açma isteği eklendi. Rusya, yaptığı müracaatla Varna'da konsolosluk açmak istiyordu. Varna, Karadeniz kıyısında stratejik önemi olan bir Liman kentiydi. Buraya yerleşecek olan konsolos, Balkanların tamamında kısa zamanda reayayı isyana teşvik edebilirdi. Osmanlı devletine göre Varna ve etrafı Hıristiyan reaya ile meskûn olup Balkanların önemli bir yeri idi. Rusya ile savaş ihtimalinin olduğu bu sıralarda sefere çıkacak Osmanlı ordusunun askerî sevkıyat yapacağı iki önemli güzergahtan biriydi. Rusya Varna'ya konsolosluk açma ile şu amaçları güdüyordu²⁹:

1 – Reyanın askeri gücünden yararlanmak

2 – Bölgeden Rusya'ya göçe tabi tutacağı reyanın iş gücünden istifade etmek. Böylece boş alanların dışarıdan gelecek yeni iş gücüyle işlenmesiyle Rus ekonomisine katkıda bulunmak ve Osmanlı Devleti'ne iktisaden darbe vurmak.

3 – Savaş durumunda isyana teşvik edeceği reaya ile, Osmanlı ordusuna engeller çıkartmak. İsyan edecek reyanın yardımıyla boğaza kadar olan Osmanlı topraklarını ele geçirmek.

²⁷ Sadrazam Halil Hamid Paşa, 1983-85 yılları arasında Osmanlı Devleti'nin en buhranlı yıllarında sadarete kaldı. İktidarının temel politikası her ne pahasına olursa olsun sulhu sürdürmekti. Rusya ile er geç savaş olabileceğini biliyordu, fakat özellikle askeri konular olmak üzere ekonomik ve toplumsal açıdan devletin yenilenmeye ihtiyacı olduğunu düşünüyordu. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Sadrazam Halil Hamid Paşa", *Türkiyat Mecmuası*, III/1, IV/1, İstanbul 1935, s. 119-173; Kemal Beydilli, "Halil Hamid Paşa", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 15, İstanbul 1997, s. 316-318.

²⁸ Girit'te ortam Osmanlı memurları tarafından yatıştırıldı. Sinop'ta ise Müftü Altıkulaçzade Hüseyin Efendi'nin fetva salahiyeti kaldırılarak Kastamonu'ya, Sinop Kadısı da Bursa'ya sürgün edildi. Osman KÖSE, *1774 Küçük Kaynarca Andlaşması*, s. 115.

²⁹ Ahmed Cevdet, *Tarih-i Cevdet*, IV, s. 20.

Osmanlı Devleti, bu nedenle Varna'ya Rus konsolosluğu atanması teklifini kabul etmedi. Rusya bu zamana kadar olduğu gibi yine Küçük Kaynarca Andlaşması'ndaki "‘ämme-i mevâki" tabiri gereği istediği yörelere konsolosluk atamasının hakkı olduğunu iddia ediyordu. Fakat Osmanlı devlet adamları savaş ortamına girildiği bir sırada Rusya'nın talebini kabul etmemekte kararlıydılar. Zira bu sıralarda savaş taraftarı bir politika takip eden Yusuf Paşa sadarete bulunuyordu. Osmanlı hükümetine göre, Rusya andlaşmayı keyfine göre yorumluyordu. Her isteğinin kabul edilmemesi gerekti. Mesela, Darphanede konsolosluk açmak istese bu talep de kabul edilecek miydi ? Varna'da konsolosluk açılması ile ilgili Rus elçisi Boulgakof ile Reisülküttap Süleyman Feyzi Efendi arasındaki görüşmeler devam ederken, görevde olan diğer konsolosların yıkıcı faaliyetleri ile ilgili şikâyetler de geliyordu. Bunlardan Eflak, Buğdan ve Bucak konsolosu ile İskenderiye konsolosu halkı isyana teşvik ediyordu. Osmanlı hükümeti Eflak ve Buğdan konsolosunun azledilmesi için Rusya'ya müracaat etti. Fakat Rusya bu isteği kabul etmediği gibi Varna'ya konsolosluk açılmasında ısrar etti. İki devlet arasında, diğer sorunlarla kilitlenen ilişkiler neticede başka seçeneği kalmayan Osmanlı Devleti'ni savaş ilân etmeye mecbur bıraktı. İskenderiye konsolosu tutuklandı. Varna'da konsolosluk açma talebi reddedildi. 19 Ağustos 1787'de Rusya'ya savaş ilan edildi³⁰. Bundan bir süre sonra Rusya ile ittifak halinde olan Avusturya da Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etti. O da, gittikçe zayıflayan Osmanlı Devleti'nden bazı yerleri almak istiyordu.

Savaşın başlaması ile Ruslar kısa zamanda Balkanlara doğru ilerlediler. Buralarda görevli konsolosların faaliyetlerinin semeresini savaş sırasında gördüler. Reayadan yardım aldılar. Savaşın daha ilk zamanlarında Sırlar ve diğer reayalar Avusturya ve Rusya'yı kurtarıcı olarak görmeye başladılar. Yaş'ı alan Ruslar daha önce burada görevli olan konsolos Laşkaref'in önderliğinde bir yönetim kurdular³¹. Osmanlı Devleti'nin Rus konsolosluklarının kurulmasını engellemesinin haklılık payları ortaya çıkıyordu. Savaş boyunca gayr-ı Müslim tebaadan da yardım gören Rusya ve Avusturya karşısında zor duruma düşen Osmanlı Devleti, bu devletlerin Balkanlara ve Akdeniz'e doğru sarkmalarından rahatsız olan İsveç ile 1789 yılında ve Prusya ile de 1790 yılında ittifak andlaşması yaptı³². Neticede 4 Ağustos 1791'de Avusturya ile imzalanan Zıştovi Andlaşması'ndan sonra 11 Ocak 1792'de de Rusya ile Yaş Andlaşması imzalandı. Rusya bu

³⁰ Ahmed Cevdet, *Tarih-i Cevdet*, III, s. 338.

³¹ Yorga, *Osmanlı Tarihi*, s. 77.

³² Kemal Beydilli, *1790 Osmanlı-Prusya ittifakı (meydana Gelişi-Tahlili-Tatbiki)*, İstanbul 1984, s. 61-65.

andlaşma ile Özi ile Dinyester Nehri arasındaki geniş ve verimli arazileri alarak Basarabya'ya kadar ilerledi³³.

Balkanlarda ve diğer bölgelerde Rus konsolosluklarının faaliyet gösterdiği yörelerde yüzyılın sonuna doğru gelindiğinde Osmanlı yönetimi zor anlar yaşamaya başladı. Bölgedeki Hıristiyan reayanın asi fikirler taşımasının yanında Dağlı isyanı gibi isyanlar da Rusların bu faaliyetlerine kolaylıklar sağlıyordu. Fransa, Osmanlı Devleti'nin artık çökmeye yüz tuttuğu hesaplarını yaparak 1797 yılında Yunan adalarına yerleşmesinin ardından 1798'de Mısır'ı işgale başladı³⁴. Rusya 1806 yılında başlayan savaşlar sonucunda imzalanan Bükreş Andlaşması ile Osmanlı Devleti'nden Basarabya'ya kadar olan bölgeleri aldı. Yani Küçük Kaynarca Andlaşması'ndan sonra konsoloslarının faaliyet gösterdiği yerlerin önemli bir kısmına el koymuş oldu. Bununla beraber 1812 yılına gelindiğinde Eflak ve Buğdan üzerinde ve Balkanlarda nüfuzunu artırdı. Rus konsoloslarının faaliyetleri sonucu Sırlar ve Rumlar bağımsızlık için isyan etmeye başladılar. İsyan fikirlerini hazırlamada ve yönlendirmede Rus konsolosluklarının gayreti büyüktür. Osmanlı hükümeti, imparatorluğun Balkan topraklarında Rusların konsolosluk açma teşebbüslerine karşı çıkmayı bir devlet politikası haline getirmişti. Fakat Rusya'nın konsolosluk açma teşebbüsleri karşısında direnmesine rağmen, direncini perçinleyecek yeterince askeri ve ekonomik güce sahip olmadığından Ruslar konsolosluk açma teşebbüslerinin hepsinde başarılı oldular.

Balkanlar'da Rus konsolosluklarının bir ağ gibi yayılması 1856 yılından yani Kırım savaşından sonra farklı bir hız kazandı. 1864 yılında İstanbul'a Rus büyük elçisi olarak da atanan Nikolay Pavloviç İgnatief, Rusyanın Asya İçişleri dairesindeki görevi sırasında ve sonrasında özellikle Balkanların tamamını konsolosluk ağlarıyla örmeye başladı. 1857 yılında açılan Filibe Viskonsolosluğuna tayin edilen Nayden Dobroviç Gerov gibi koyu panistlavister önceden ve yeni açılan konsolosluklara atandılar. Osmanlı Devleti'nin siyasi, askeri ve mali açıdan zayıf olduğu bu dönemlerde Rus konsoloslukları, Balkanlarda Osmanlı yönetimine karşı isyan fikirlerinin aşılandığı ve asi hareketlerin yönetildiği mekanlar oldular³⁵. Osmanlı Devleti, Rusya ve diğer devletlerin konsolosluklarının tedricen çoğalması, konsolos ve viskonsolosların devletten talep ve isteklerinin artması ve görevleri dışında siyasi-sosyal olaylara karışmaları nedeniyle, 1864 yılında konsoloslukların görev ve yetkilerini belirleyen Konsoloslar Nizam-

³³ BOA. *Rusya Ahidname Defteri*, No. 183/190-183, Yaş Andlaşması.

³⁴ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, V, Ankara 1988, s. 31-42; "Yunan Adalarının Fransızlar Tarafından İşgali ve Osmanlı-Rus Münâsebatı", *İÜ Edebiyat fakültesi Tarih Semineri*, I, İstanbul 1937, s. 100-125.

³⁵ Bilal N. Şimsir, *Rumeli'den Türk Göçleri*, II, Ankara 1989, s. XLVI.

namesi'ni çıkardı³⁶. Osmanlı Devleti'nin önlemlerine rağmen XIX. yüzyılın sonuna gelindiğinde konsolosların faaliyetlerinin sonucu olarak elde kalan Balkan topraklarında da Rus nüfuzu belirgin olarak görülmeye başlandı.

Sonuç olarak, 1774 Küçük Kaynarca Andlaşması ile başlayan Rusların konsolosluk açma faaliyetleri, kısa zamanda Osmanlı Devleti'nin her tarafını bir ağ gibi sarmıştır. Özellikle bu bölgelerden Balkanlar ve Akdeniz yöresine konsolosluk açma teşebbüsleri 1787 yılı savaşına kadar Osmanlı Devleti ile Rusya'yı bir çekişmenin içinde tutmuştur. Rusya, açtığı konsoloslukları ticari konularla ilgilenme asli vazifesinin dışında Balkanlarda ve diğer bölgelerdeki Hıristiyan Ortodoks reayayı Osmanlı yönetimine isyan ettirme için bir araç olarak kullanmıştır. Rusya'nın gerçek amacı reayadan istifade ile bölgedeki Osmanlı hâkimiyetini kırarak kendisi işgal etmektir. Nitekim, kuruluşundan sonra konsolosların faaliyetleri, 1791 Yaş ve 1812 Bükreş andlaşmaları ile Basarabya'ya kadar olan bölgeleri kendi yönetimine katması bunun delilidir. Bu sıralarda başlayan Rus ve Sırp isyanlarında da Rusların tahrik, kışkırtma ve yönlendirmeleri vardır. Osmanlı Devleti, gittikçe güç kaybeden bir devlet olarak Rusların konsolosluk açmadaki amaçlarını ve daha sonraki faaliyetlerinin neticesinin ne olacağını fark etmelerine rağmen etkili bir önlem alamamıştır. 1774 yılında başlayan Osmanlı Devleti topraklarında Rus konsolosluklarının kurulması ve faaliyetleri imparatorluğun son yıllarına kadar devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nin yıkılışında ve bilhassa Balkan topraklarının kaybedilişinde Rus konsolosluklarının siyasi faaliyetleri büyük rol oynamıştır.

---

³⁶ Mehdi Fıraşerli, *İmtiyâzât-ı Ecnebiyenin Tatbikat-ı Hâzırası*, Samsun 1325, s. 37.